

הגאון רבי חיים מליקובסקי זצ"ל ראש ישיבת אמשינוב

א. בענין קידוש החודש

והנראה בזה, דודאי מעיקר הדין נלמד מגזיה"כ ד"אלה הם מועדי" שיקדש בזמן הראוי, אמנם מכיון דיום ל' ויום ל"א תרומיהו חזי למיהוי ראש חודש יש לעיין אי תרומיהו כחד זמן חשיבי, או כזמנים חלוקים חדא יומא לגבי חבירה זה תלוי באפסוקיה זמן שאינו ראוי לקדש, ע"פ המבואר בביצה ל: לחלק בדין איתקצאי למצותו בין סוכה לאתרוג דאתרוג ע"י דמפסקו לילות מימים [פירש"י: שאין מצותו בלילה] כל חד וחד יומא מצוה באפי נפשי' הוא, עש"ה. וה"נ בנידון דידן למסקנא, דלילה לא חזי לקידוש, הוי כל יומא ויומא זמן לקדוש בפ"ע, ולהכי נדון יום ל"א לגבי יום ל' כעבר זמנו לענין קדוש למפרע ולא קרינן אלה הם מועדי, ועי', ובק"ע לר"ה רפ"ג, ונראה פירושם מוכרח שהרי בתוספתא פ"ב ילפינן מדכתיב חדש שלא לפחות מכ"ט ולא להוסיף על ל' וע"כ דכאן היא דרשה אחרת להוי הקדוש בזמנו ולפי"ז צ"ע דלמה זה נקט בירושלמי יום ל"ב שהוא לאחר עבודו.

והנה הרמב"ם ז"ל בפ"ג מקדוש החודש הט"ו כתב: בי"ד שישבו כל יום ל' ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החדש, כמו שבארנו בפרק זה ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל ל' ואפילו באו בסוף החדש מאימין עליהם איום גדול וכו' ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת מכוונת והרי העדים אנשים ידועים ונבונים ונחקרה העדות כראוי

בירושלמי שביעית פ"ג ה"א קדשוהו קודם לזמנו או אחר עיבורו יום א' יכול יהיה מעובר ת"ל "אלה הם מועדי" אין אלה מועדי [כה"ג הגר"א ז"ל] לפני זמנו עשרים ותשעה יום לאחר עיבורו שלשים ושנים יום. ע"כ, ועי' בפ"מ. והדברים צ"ב, דלכאורה לכו"ע אם לא קדשוהו ביום ל' ה"ה מעובר (עי' בר"ה כ"ד). וברפ"ג דר"ה (כ"ה:) ראוהו בי"ד וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הר"ז מעובר, ובגמ' וכיון דתנא עד שחשיכה הר"ז מעובר ל"ל למיתני חקירת העדים כלל, איצטריך סד"א תיהוי חקירת עדים כתחילת דין ומקודש מקודש כגמר דין ולקדשי בליליא מידי דהוה אדיני ממונות וכו' קמ"ל ואימא ה"נ וכו' מה משפט ביום אף הכא נמי ביום, ע"כ. וברשב"א שם: ק"ל טעמא דגמ' דהכא הוי כתחילת דין דעלמא ולא אפשר בלילה הא לא"ה מקדשינן ל' למפרע אע"פ שעבר יומו וא"כ אכתי אמאי מעברין ל' לקדשוהו למחר דהוי התחלת דין וגמר דין ביום, וי"ל דבשלמא אי הוי אפשר לקדושי בלילה ניחא דהא לא אפסקי' זמן שאינו יכול לקדש, אבל השתא דאמרינן דאי אפשר לגמרו להיות בלילה היכי מקדשינן ל' למחר הא כיון שעבר בין העדאת עדים לגמרו זמן שאינו ראוי לקדש בו הא ודאי מכיון דאפסקי' זמן שאינו ראוי לקדשו לאחר זמן, עכ"ל. וכן מבואר בריטב"א. וצ"ב דאי מעיקר הדין אף בעבר זמנו ראוי לקדש, למה יגרע משום דאפסקי' זמן דלא חזי למיעבד בי' קידוש.

ת"ל וכו' אין אלה מועדי. היינו דדין קביעות מועדות מעכב ונפק"מ דביום ל"א דקרינן ב' "אלה הם מועדי", צריכים ב"ד לדון שהוא מעובר משום קביעות היום דר"ח. ועדיין צע"ק.

והנראה עוד בזה בס"ד, דבדין קדוש החדש מקרא ד"החדש הזה לכם", הא דבעינן סנהדרין לשיטת הרמב"ם, הוא דין בעיקר העדות שתהא מסורה לכם, ולא רק גמר הדין דקדוש, אבל הדין דקביעות המועדות דילפינן מקרא ד"אלה מועדי ה'" אשר תקראו אותם במועד"ם, אינו אלא לענין גמר הדין דקביעות המועד, אבל אין בזה דין מסויים דהעדות מסורה לבי"ד.

ונראה, דנהי דבקרא ד"החדש הזה לכם" לא נזכר אלא קדוש ע"פ הראיה, וכמו שדרשו ז"ל ^{אוצר החכמה} כזה ראה וקדש, מ"מ הא ילפינן מהלכה או מקרא גם דין הקדוש ע"פ חשבון וגם באותו הקדוש איכא תרתי החשוב וקביעות היום. והנה עיקר הדין דבעינן לקדוש ב"ד הגדול הן נסמך במכילתא מקרא ד"ראשון הוא לכם דברו אל כל עדת בני ישראל", הובא בהשגת הרמב"ן לסהמ"צ,

ולהרמב"ם ז"ל בפ"ה מקה"ח איכא עוד הלכה למשה מסיני דבזמן דליכא סנהדרין קובעין בחשבון. ומ"מ נראה מדבריו ז"ל במצוה קנ"ג דגם לזה בעינן ב"ד, עייש"ה, שכתב: מכאן שורש גדול מעקרי האמונה וכו' וזה שהיותנו היום בחו"ל מונים במלאכת העיבור שבידינו ואומרים שזה היום ר"ח וזה היום יו"ט לא מפני חשבוננו וקבענו יו"ט בשום פנים אבל מפני שבי"ד הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ר"ח או יו"ט ומפני אמרם

מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החודש מיום ל' הואיל ונראה הירח בלילו, עכ"ל. והריטב"א ברפ"ג דר"ה (כ"ה:) תמה על דבריו ממתני' דהתם דמבואר מינה דבעבר זמנו ה"ז מעובר ולא מצי מקדש למחר למפרע, ועוד דהרמב"ם ז"ל סותר עצמו שסתם בפ"ב ה"ח כההיא מתני'. וצ"ע.

והנראה, דהנה לפי המבואר ברמב"ם פ"א מקה"ח ה"ה וה"ז ובספר המצוות מצות עשה קנ"ג תרי דיני איכא בקה"ח, האחת מקרא ד"החדש הזה לכם" דעדות זו של ראית הירח תהא מסורה לכם, והב' מקרא ד"אשר תקראו אותם במועד"ם, אין לי מועדות אלא אלו, שיאמרו הם שהן מועדות ויודיעו שאר העם. עש"ה. וקדוש החדש אית ב' תרתי, משום קביעות היום דראש חודש כקביעות שאר מועדות, וגם מדינא דהחדש הזה לכם, ולפי זה פשוט דאף דקביעות מועדות לא שייכא למפרע וכמוש"ב אפ"ה שייכא קבלת עדות החדש לאחר שעבר זמנו משום דינא דהחדש הזה לכם לידע מאיזה יום יתחיל מנינו.

ולפי"ז נראה עוד דביום ל"א שהוא ראוי עדיין לקדוש החדש, רמיא עלייהו חיובא לעברו משום קביעות מועדות, שא"י לקדשו למפרע כמוש"כ לעיל, ואין ביד ב"ד לקדש יום ל"א ולהתחיל המנין מאתמול דהוי תרתי דסתרי, ולהכי נמי מנינן מיום ל"א, משא"כ לאחר ד' או ה' ימים שכבר עבר זמן הראוי לקדוש, ואין ב"ד דנין על קביעות המועד דר"ח דמאי דהוי הוי אלא לידע המנין שפיר מצו לקדש ולהתחיל המנין ביום ל' וכמוש"כ בפ"ג, והיינו דקאמר בירושלמי קדשוהו לפני זמנו או לאחר עברו וכו', פי' אם שייך הדין דהחדש הזה לכם לקדש למפרע ביום ל"א

דבעי חשבון דהשתא ולא סגי בתקון ר' הלל וחשבוננו, ולהמבואר י"ל, דהחשוב ודאי בעי סמוכין או בי"ד הגדול, אמנם לית בי' דינא ד"אלה הם מועדי" שא"צ החשוב להיות דוקא בזמנו, ולהכי מהני חשוב ר' הלל לתקן לנו המועדות. אמנם לקביעות המועד בעינן בזמנו דוקא, אלא שלזה לא הצריכו סמוכין בא"י וסגי בבי"ד שבימך. ועי'.

שזה היום ר"ח או יו"ט יהיה ר"ח או יו"ט בין שהיתה פעולם זאת בחשבון או בראי' כמו שבא בפירוש "אלה מועדי וכו'". וע"כ צ"ל דגם להרמב"ם ז"ל על חשבון ר' הלל אנו סומכין שהרי אין לנו סמוכין. ועי' בהשגות הרמב"ן ובמג"א, ויפלא, דהרמב"ם ז"ל מסיק בתר הכי, כי אילו ח"ו יעדרו בני ארץ ישראל ולא יהיה שם בי"ד, הנה חשבוננו זה לא יועילנו וכו' כי מציון תצא תורה, עש"ה, הרי

ב. בגדרי הלומד ע"מ לעשות

וביראים חילק חיובי תלמוד תורה לשש מצוות (בישן ממצוה כ"ה עד ל' והוא מתחיל במצוה כ"ה: צוה הקב"ה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה, דכתיב בפרשת ואתחנן, ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, נאמרינן בקדושין פ"ק, היכא דלא אגמריה אבוה מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב ולמדתם אותם, קרי ביה אתם, ושמרתם לעשותם. עכ"ל. יעש"ה בכל אריכות דבריו. ובספר יראים החדש עם התועפות ראם, סימנים דכ"ה רנ"ד רנ"ו רנ"ז ותי"ד. עש"ה.

ברמב"ם פ"א מתלמוד תורה ה"ג: מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד. עכ"ל.

ובכס"מ: ותיבת וכן אינה נוחה לי, עש"ה, גם הסיום: "ואין המעשה מביא לידי תלמוד" דורש ביאור, מהו המקור לזה? ומה הכוונה? וצ"ע.

ודברי היראים שהעתקנו נפלאים מאד, דמייתי קרא דולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, הנאמר בואתחנן תחילת פרק ה' לפני עשרת הדברות, וקאמר עלה קרי ביה אתם, היא דרשת הגמ' בב"ב כ"א. אקרא דולמדתם אותם את בניכם, בעקב סוף פרשת והיה אם שמוע, למילף מינה שהאב בעצמו חייב ללמד את בנו. (ועי' בביאור הגר"א יו"ד סי' רל"ט אות י"ד לענין דין

והנה הרמב"ם ז"ל כולל כל חיובי תלמוד תורה, ללמוד וללמד לבנים ולתלמידים במצוה אחת, וסדורו: נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה, אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וכו'. ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו, שנאמר ושננתם לבניך וכו', ואח"כ באה ההלכה דחייב ללמד את עצמו. יעוש"ה.

ת"ח הרי זה עם הארץ, עכל"ק. ויעו"ש הדק היטב בכל מה שהאריך.

מאמר תוספת

ומצאתי באגרות ומכתבים להגרי"ס זצ"ל, מכתב ס"ג, (נכתב כמה שבועות לפני הסתלקותו) שכותב בחום לב על התנגדותו לבית המדרש לרבנים שהמשכילים רצו לייסד, וזל"ק: יסוד החסרון הוא כי בזה יתבטל חלילה הכרח יכולת הלימוד להוראה כו', כאשר עינינו רואות באשכנז גם אצל גדולי היראים נשכח כמעט הדבר לגמרי, בחשבם כי די להוראה ידיעת השו"ע ויראת שמים, אשר לא כן הדבר ליודע ענין הלימוד וההוראה, אשר עדיין לא נכבה בעז"ה הידיעה כמעט מכל הדור הישן כי נצרך להוראה אנשים גדולים בלמוד, לפי מרוצת תהלוכת הזמן לא ידענו אם ימצאו גדולי התורה כו' כו', עכ"ל. וברבינו יונה לאבות פ"ד מ"ה, וז"ל: והלומד ע"מ לעשות, ר"ל, שדעתו לפלפל בלמוד כדי לדעת אמתת הדברים, ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו ע"פ האמת, הרי זה למד ע"מ לעשות, שכל עיקר מחשבתו אין כי אם אל המעשה להיות אמת. עכל"ק. ולעיל מינה כתב בביאור הלומד ע"מ ללמד: שהוא ע"מ לעשות איסור והיתר כמשמעו, לא שיטרח ויעיין הרבה אולי ימצא איסור בדברים המותרים, אך לוקח הדברים כפשוטן, עכ"ל. והביאור בד"ק, דת"ח צריך שיהיה עצם התורה, כמבואר במהר"ל, נתיב התורה, זה רק כשלומד ע"מ לעשות, היינו לעצמו להשיג האמת, אבל הלומד ע"מ ללמד, אינו מתהוה עצם התורה שאינו אלא מעביר לאחרים, כנלע"ד, ודו"ק היטב.

שהוא לומד הוא מקיים מצות עשה, אולם דרכי הלמוד לידיעת התורה, למלאות המצוה של ושיננתם, שיהיו דברי תורה מחודדין בפיו, והוא להשתלם בחכמת התורה, לרכוש לו ידיעות ולחדד השכל, שיוכל לפלפל בחכמה ולב נבון לסברא ישרה, לא בשעה אחת יולד זה התכלית כי אם בהמשך הזמן בהרבה ימים ושנים, וכפי עמלו ויגיעתו כן יגיע לתכלית הנרצה, נמצא כי דרכי הלמוד והעמל לידיעת התורה הוא על להבא וכו', יעו"ש דברי אמת נכונים לעד.

ונביא עוד קצת מדבריו הקדושים של הגרי"ס באור ישראל מכתב י"ח: קניית דרכי הלמוד הוא המפתח להכנס בדרכי עבודתו ית"ש, מעת חתימת התלמוד ננעלו דרכי התורה להבין ולהורות וכו', ורק אל התלמוד עינינו נשואות וכו', לזאת התלמוד אצלינו כמו בחינת מקרא בימי חז"ל וכו', וספרי גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים, הוא כמו בחינת משנה בימי חז"ל וכו', ואחר הבקיות הנוראה בתלמוד בבלי וירושלמי וכו' והידיעה הנכונה בגדולי הפוסקים וכו' וידיעת למוד התוס' על כולנה, אז יבא האדם ללמוד התלמוד, הוא העיון הנכון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפוזרים ולהבין ולהורות כדת, וזה הוא בחינת תורת אמת, הנקנה במקרא (היא בקיאות בש"ס וירושלמי וכו') ובמשנה (היא הידיעה בחבורי גדולי הראשונים והאחרונים וכו') וזאת (כוונתו, להעיון הנכון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפוזרים ולהבין ולהורות כדת) היא שמוש ת"ח, וקרא ושנה ולא שימש

דלא אגמריה אבוה מחייב איהו למיגמר נפשיה, הפירוש הוא, וכן הוא המשמעות, לא שילמד בעצמו, כי אם שילמד את עצמו, ומעצמו לקנות דרכי העיון וההבנה בכדי להגיע להשגת האמת. והוא צריך להיות המלמד והלמד. ועל כן אמר היראים: ולמדתם אותם קרי ביה אתם, ושמרתם לעשותם, היינו לא שהתורה תלמד אותו מעצמה מה שיקלוט בהשקפה ראשונה, אלא אתם, שהוא יהיה המלמד לעצמו, מתוך עמל מפרך, להשקיע עצמו בדרכי העיון וההבנה להשיג האמת ולנהוג על פיה, והתורה שיעמול בה עמלה לו במקום אחר "לבקש מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה". כפרש"י סנהדרין צ"ט: יעו"ש היטב.

והיינו דכתב הרמב"ם דמי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שהלימוד ע"מ לעשות אע"פ שהוא בר חיובא לא שייך באדם אם איננו מכיר מה זו תורה ואורחות החיים ששיגי לאחר עמלו והשקעתו בה, ומכיוון שהלימוד הוא בכדי שישמור לעשותם הוא חייב ללמד את עצמו לימוד ע"מ לעשות כמ"ש הרבינו יונה. וע"ז כותב הרמב"ם: וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, היינו ההתבוננות בדעתו להבין דבר מתוך דבר שזהו הנקרא תלמוד כביאור הרמב"ם בהלכה י"א. וסיום דברי הרמב"ם: ואין המעשה מביא לידי תלמוד נלע"ד שנתכוון בזה להגמ' ב"ב ק"ל: שאין למדים וכו' לא מפני מעשה, היינו שאין המעשה הבא לפניו מחכימו להבין ולהשכיל לעמוד על שרשי

ולפ"ז אמרנו ליישב, למה חיוב האב ללמד לבנו נלמד מולמדתם אותם את בניכם, שהוא בפרשת והיה אם שמוע המאוחרת, וללמד את התלמידים נלמד מושננתם לבניך, לפי שכל חיובם ללמד את התלמידים שאינם בניו, זה לא חיוב לחבירו, אלא משום מצות ת"ת דנפשיה, דהרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכולן, שיהיו ד"ת מחודדין בפיו צריך הוא ללמד לתלמידים אע"פ שאינם בניו.

ונ"מ שאינו חייב ללמד אתם רק מסכת שהוא בעצמו צריך כמו"ש בב"מ צ"ז. משא"כ בבניו לומד אתם מה שהבן צריך. שהרי כשמתחיל לדבר, הוא לומד אתו תורה צוה לנו משה. וגם נ"מ שלא נחשב נשבע לבטל את המצוה אם ישבע לבטל את התלמידים, שהרי יכול ללמד לאחרים, וכמו"ש ביו"ד רל"ט ס"ה, והכי דייק קרא ושמנתם לבניך ודברת בם, דהיינו מצות ת"ת דנפשיה, ובלמדתם אותם את בניכם נאמר, לדבר בם, שהמשמעות חיוב לחבירו. ועוד נ"מ לדין כפייה ששנינו בכתובות נ. דנ"ל שאינו אלא בבנו, ולאחרים אינו אלא משום שנוטל שכר וממלא מקום האב מתקנת ר"י בן גמלא בב"ב כ"א. והארכנו בזה במקום אחר.

ועפ"ז נ"ל, דזהו ביאור דברי היראים שהבאנו דיליף במצות כ"ה מולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, שילמדו ויעמלו בה, היינו למוד ע"מ לעשות, וכביאור הר"ר יונה לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן, כדי לדעת אמיתת הדברים, וזה בא רק ע"י עמל. והיכא

לאשתמוטי למסכתא אחרת, הא מ"מ יכול
לאשתמוטי בהלכות פסח עצמן מדין זה לדין
אחר שהרבה דינן יש בה הל' קרבן פסח הל'
ביעור חמץ ואכילת מצה וכדומה. יעוש"ה.

ונראה דיסוד הדין דשואלין ודורשין בהלכות
הפסח קודם הפסח ל' יום, הוא חיוב לחבירו,
שהרי למדוהו בפסחים ו: מהא דמשה עומד
בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני, והיינו
שצריך ללמד לתלמידים מה שהם צריכים
תוך ל' לפסח, אבל הדין הנאמר בסוף מגילה
שמשה תיקן להם לישראל להיות שואלין
ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח
וכו', זה לא חיוב לחבירו, כ"א גם כשלומדין
לעצמן צריכים ללמוד וגם לקרות בענינו של
יום, דילפינן מוידבר משה את מועדי ה',
דמצוה לקרוא ביום המועד מעניני המועדות,
וא"כ בתוך המועד גם בלא שישאלוהו אחרים
חייב לשאול ולדרוש בענינו של יום, ואין זה
חיוב לחבירו, אבל ל' יום קודם החג חייב
ללמוד עם התלמידים ההלכות שהם צריכים,
והיינו דקאמר הט"ז נפ"מ לענין אם שאלו
התלמידים בהמה מהרב ל' יום קודם הפסח
ומתה, פטורין, שאותו זמן משועבד הוא להם
ללמד אתם הלכות החג שהם צריכים, וא"כ
הרי הוא עוסק לצרכן וע"כ נחשב שאלה
בבעלים. והארכתי בכ"ז במק"א בס"ד ודו"ק.

הענינים כי אם התלמוד כשמעמיק בסוגיא
ע"מ לעשות על פי מ"ח דברים שהתורה
נקנית בהם רק אז ישכיל ויצלית, ועיין פירוש
הרא"ש הוריות ב. אין בי"ד חייבין עד שיאמרו
מותרין אתם לעשות יעוש"ה.

הפסח

והנה בט"ז ריש הלכות פסח סי' תכ"ט ס"א
הביא קושית הר"ן אהא דשואלין בהלכות
הפסח קודם לפסח ל' יום מהא דתנן משה
תיקן להם לישראל שיהיו דורשין הלכות
פסח בפסח, ותירץ הט"ז ול"נ נ"מ רבתא
לענין ממון דאיתא בפרק השואל דף צ"ז, א"ל
רבנן לרבא שאיל לן מר, הקפיד רבא א"ל וכו',
אדרבא אתון שאלתון לי, דאילו אנא מצי
לאשתמוטי ממסכתא למסכתא אתון לא
מציתו לאשתמוטי וכו'. וא"כ יש נ"מ לענין
אם שאלו הבעלים בהמה מהרב תוך ל' יום
קודם הפסח ומתה פטורין דאותו זמן
משועבד הוא להם והוי שאלה בבעלים.
ותמה במקור חיים דהא קושית הר"ן היתה
דמוכח מהא דמשה תיקן, דל' יום קודם ליכא
חיובא כלל, וע"כ נדחק בפירוש דברי הט"ז
יעו"ש.

והנה בבית אברהם להגאון ר' אברהם
מצ'נוב זצוק"ל בחידושיו לשו"ע או"ת סי'
תכ"ט, הקשה אמאי דאמרינן (בב"מ צ"ז)
דביומא דכלה הוא שאיל להו דלא מצי